

Vieraiden kielten opetuksesta päiväkotikielissä

Sauli Miettinen

Suomalais-venäläinen päiväkotikielinen Kalinka perustettiin vuonna 1990. Sen tarkoitus oli tarjota kaksikielistä päivähoitoa suomalais-venäläiseen kouluun meneville lapsille. Alkuperäinen ajatus oli tutustuttaa suomalaisten perheiden lapsia venäjän kieleen ja venäläiseen kulttuuriin. Yhteiskunnalliset muutokset ja erityisesti Neuvostoliiton hajoamisesta aiheutunut muuttoliike ovat asettaneet Kalinkan työlle uusia haasteita – päivähoiton piiriin on tullut suuri joukko venäjänkielisiä perheitä, joiden lapsille on tarjottava tukea oman äidinkielen suhteen sekä mahdollisuus suomen kielen alkeiden sekä maan tapakulttuurin opetteluun ennen koulun aloittamista.

Päiväkodin kielellinen ympäristö

Kalinkassa on 4 kokopäiväryhmää ja 1 osapäiväryhmä. Kokopäiväryhmissä toimii kolme aikuista (suomenkielinen, venäjänkielinen ja kaksikielinen), jotka toteuttavat kielenopetukselle asetettuja tavoitteita omista kielellisistä lähtökohdistaan. Suomenkielinen aikuinen puhuu lapsille suomea, venäjänkielinen venäjää ja kaksikielinen tilanteesta riippuen jompaakumpaa näistä kielistä. Osapäiväryhmässä työskentelee kaksi aikuista, joista yksi on suomenkielinen ja toinen venäjänkielinen. Aikuiset ohjaavat päiväkodin ohjelmaan sisältyviä eri toimintamuotoja (musiikki, liikunta, kädentaidot jne.) omalla äidinkielellään. Kaksikielinen aikuinen huolehtii myös kielenopetustuokioiden järjestämisestä. On kuitenkin huomattava, että mikä tahansa toiminta voi huolellisesti suunniteltuna edistää kielenoppimista.

Nykyään Kalinkassa on ryhmiä, joissa täysin suomenkieliset lapset ovat vähemmistönä suhteessa venäjän- ja kaksikielisiin lapsiin. Muutamille lapsille suomi tai venäjä saattaa olla jopa kolmas kieli, jolloin lapsi on jo päiväkodin aloittaessaan kaksikielinen (suomi/englanti, suomi/unkari, venäjä/kreikka, venäjä/turkki ...). Poikkeustapauksena voidaan pitää lasta, joka tullessaan 4-vuotiaana päiväkotiin oli jo kolmikielinen (suomi/ruotsi/viro). Suurin osa näistä monikielisistä lapsista omaksuu kolmannen kielen alkeet vaikeuksitta.

Kalinkan kielenopetusmetodi, kielileikkimenetelmä, soveltuu niin venäjän kuin suomen kielenkin opettamiseen. Metodien idea kiteytyy siinä, että lapset oppivat vierasta kieltä ohjattujen kielileikkien avulla. Näitä kielileikkejä sisältäviä opetustuokioita lapsille tarjotaan opetustilanteissa, jotka ovat kestoltaan n. 15–30 minuuttia. Varsinaisten opetustuokioiden lisäksi Kalinkan lapset oppivat vierasta kieltä myös jokapäiväisissä tilanteissa. Henkilökunnan vastuulla on järjestää päivittäiset tilanteet (päiväkotien tulo, pukeminen, ruokailu jne.) siten, että myös ne toimivat mahdollisuutena oppia uutta kieltä.

Kielenopetuksen tavoitteista päiväkotikielissä

Koska Kalinkan lapset ovat kielellisesti hyvin heterogeeninen ryhmä, ei ole mielekäs asettaa kaikille yhtenäisiä kielenopetukseen liittyviä tavoitteita. Tästä huolimatta vieraiden kielten opetukselle on asetettu määrätty minimitaloiteet. Suomenkielisten lasten osalta tavoitteena on antaa heille yleiskäsitys venäläisestä kulttuurista ja opettaa perussanasto eri teemojen ympäriltä (tervehdykset, värit, perheenjäsenet, kehonosat, kotieläimet, villieläimet, liikennevälineet jne.). Tarkoitus on, että lapsi kykenee käyttämään aktiivisesti ainakin osaa omaksumastaan sanavarastosta.

Suomenkieliset lapset eivät yleensä opi Kalinkassa puhumaan venäjää useasta eri komponentista koostuvilla lauseilla, mutta oppivat kyllä ymmärtämään yksinkertaisista rakenteista koostuvia lauseita ja nimeämään esineitä ja asioita venäjän kielellä. Kyky oppia kuuntelemaan vierasta kieltä on yksi keskeisimmistä lapsille asetetuista tavoitteista. Myös foneettiset leikit, lorut ja laulut auttavat osaltaan suomenkielisiä lapsia omaksumaan suomen kielestä puuttuvia äänneitä ja huomaamaan selvemmin esim. soinnillisten ja soinnittomien konsonanttien eron.

Venäjän kielen kieliopillisiin asioihin keskitytään opetuksessa vähemmän – pääasiallinen huomio kohdistuu sanojen oppimiseen niiden perusmuodossa. Koska osa lapsista oppii tuottamaan joitakin päivittäin toistuvia venäjänkielisiä sanontoja ja fraaseja, omaksuvat he näin kuin huomaamattaan myös osan kieliopillisista lainalaisuuksista. Prepositioiden olemassaolo ja osittain myös niiden käyttö sekä esim. substantiiveille, adjektiiveille, verbeille ja pronomineille venäjän kielessä ominainen suvun kategoria (maskuliini, feminiini, neutri) tulevat niin ikään lapsille kuin vahingossa tutuiksi.

Kenties tärkein tavoite on kuitenkin luoda lapsille positiivinen asenne toista kieltä ja sitä puhuvia ihmisiä kohtaan. Toiminnan alkuvuosina, jolloin henkilökunnalla oli kenties enemmän intoa kuin taitoa, tämä tavoite saattoi joissakin tapauksissa jäädä saavuttamatta. Vuosien varrella karttuneen kokemuksensa ansiosta henkilökunnan venäjänkieliset jäsenet saavuttavat nykyisin poikkeuksetta myös suomalaisten lasten luottamuksen ja kiintymyksen.

Vanhempien erilaiset odotukset ja roolit kaksikielisyyskasvatuksessa

Suomalaisten perheiden vanhemmilla on hyvin harvoin erityisiä toiveita saati vaatimuksia lastensa venäjän kielen taitojen kehityksen suhteen. Lähes poikkeuksetta he ovat tehneet tietoisin valinnan lapsen tulevasta koulutiestä Suomalais-venäläisessä koulussa. Yleensä he ovat tyytyväisiä, mikäli lapsi osaa puhua edes muutaman sanan venäjää ja suhtautuu venäjän kieleen sekä venäläiseen kulttuuriin positiivisesti. Osa vanhemmista on Suomalais-venäläisen koulun entisiä oppilaita, mutta toiset eivät ole itse aikaisemmin olleet tekemisissä venäjän kielen kanssa. Heistä kaikkein innostuneimmat ovat alkaneet itsekkin harrastaa venäjän kieltä iltakursseilla. Yleisesti ottaen on kuitenkin todettava, että suomalaiset vanhemmat ovat enemmän kiinnostuneita lapsensa sosiaalisista taidoista ja yleisestä viihtymisestä päiväkodissa kuin hänen edistymisestään vieraan kielen oppimisessa.

Sitä vastoin Suomeen muuttaneet venäjänkieliset vanhemmat ovat yleensä hyvin kiinnostuneita kuulemaan, miten heidän lapsensa on edistynyt suomen kielen oppimisen suhteen. Osa näistä vanhemmista on valmis auttamaan lastaan sopeutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan hankkimalla hänelle suomen kielellä ohjattuja harrastuksia ja tutustuttamalla hänet suomalaisiin lapsiin kotipiirissä. Joissakin tapauksissa vanhemmat alkavat myös itse puhua lapselleen suomea, mikä ei kuitenkaan ole suositeltavaa. Kaksikielisyyskasvatuksen näkökulmasta katsoen lapsi menettää tässä tapauksessa mahdollisuuden oppia riittävän hyvin äidinkieltänsä, joka on usein jo ehtinyt muodostua kieleksi, johon hänen ajattelunsa perustuu. Tällaiset tapaukset ovat onneksi suhteellisen harvinaisia, mikä saattaa osaltaan johtua myös Kalinkassa tehtävästä vanhemmille

suunnatusta valistustyöstä. Venäjänkielisten vanhempien joukossa on myös niitä, jotka eivät itse osaa suomen kieltä, vaikka ovat saattaneet asua maassa jo useiden vuosien ajan. Usein on havaittavissa, että heidän lapsensakaan eivät ole kovin motivoituneita oppimaan uutta kieltä. Näissä tapauksissa lapsella ei myöskään yleensä ole suomenkielisiä kontakteja päiväkodin ulkopuolella.

Suomi toisena kielenä -opetus

Koska venäjänkielisten osuus Kalinkan lapsista on kasvanut, on kaksikielisten kasvattajien ollut syytä käyttää heidän suomen kielen opetukseensa paljon aikaa. Tällöin suomalaisille lapsille opetettu venäjän kieli on siirtynyt suurelta osin venäjänkielisen kasvattajan vastuulle. Joissakin ryhmissä suomen kielen opetus (suomi toisena kielenä eli S2) on jäänyt suomenkielisen kasvattajan tehtäväksi. Tähän ratkaisuun on päädytty erityisesti niissä ryhmissä, joissa kaksikielisen kasvattajan oma äidinkieli on venäjä.

S2-opetuksen runkona on sama minimitavoitteiden saavuttamiseen tähtäävä ohjelma kuin venäjän kielen opetuksessakin. Suomenkielinen asuinympäristö on kuitenkin vaikuttanut siihen, että passiivisen, lähinnä ymmärtämiseen perustuvan kielenhallinnan ja pelkän nimeämisen tasolta lapset voivat monissa tapauksissa siirtyä suhteellisen nopeasti kielen oppimiseen lauseiden tasolla. Myös suomen kielen opetuksessa käytetään jo aiemmin mainittua kielileikkimenetelmää. On tärkeää, että oppiminen tapahtuu leikin varjolla ja lapset saavat onnistumisen kokemuksia.

Sosiaalisten taitojen kehitys vaikuttaa myös kielen oppimiseen, sillä hyvät leikkitaidot hallitsevat lapset oppivat yleensä vierasta kieltä nopeammin. Lisäksi nämä lapset saavat muita helpommin leikkikavereita toista kieltä puhuvista lapsista niin päiväkodissa kuin kotipiirissäkin. Kokemus on osoittanut, että venäjänkielisten lasten joukosta löytyvät ne lapset, jotka ovat aivan erityisen motivoituneita ja rohkeita oppimaan vierasta kieltä (Kalinkan tapauksessa suomea). Toisaalta venäjänkielisten lasten joukossa on ollut myös niitä, jotka temperamenttiin liittyvän ujouden vuoksi ovat niin arkoja, että kielen oppiminen on hitaampaa. Syystä tai toisesta juuri venäläisten lasten parissa on sellaisiakin, jotka oppivat nopeasti, mutta eivät näytä osaamistaan. He saattavat olla haluttomia toistamaan tai vastaamaan kysymyksiin, kunnes aivan odottamatta osoittavat osaavansa opetellun asian täydellisesti. On todennäköistä, että heidän joukossaan on perfektionisteja, jotka haluavat olla aivan varmoja siitä, etteivät vahingossakaan tee virheitä.

Haasteena lasten eritasoinen kielitaito

Lasten viihtyminen päiväkodissa edellyttää luottamusta ryhmässä työskenteleviä kasvattajia kohtaan. Vierasta kieltä puhuvan aikuisen kanssa tämän luottamuksen rakentaminen voi viedä aikaa. Tästä syystä kaksikielinen kasvattaja tutustuu lapseen heidän oman äidinkieltensä avulla. Jokapäiväiseen elämään kuuluvissa tilanteissa käytössä on niin ikään kieli, jota lapsen on helppo puhua. Sen sijaan kielenopetustilanteissa äidinkielen osuus on mahdollisimman pieni. Ohjattujen opetustuokioiden alussa kasvattaja tarvittaessa selittää juonen lasten äidinkielellä ja sen jälkeen käytetään vain sitä kieltä, jota on tarkoitus oppia. Useimmat lapset omaksuvat tämän käytännön nopeasti, mutta on myös niitä, jotka yrittävät selviytyä tilanteesta käyttämällä vain omaa äidinkieltään. Erityisen ujojen lasten kohdalla on hyvä olla valpas ja varoa vaatimasta heiltä liikaa. Osallistuminen tuokion kulkuun ja kuuntelu mahdollistavat oppimista, mutta peloissaan oleva, "lukkoon mennyt" lapsi ei opi mitään.

Kalinkan kaltaisessa kaksikielisessä päiväkodissa lasten kielten osaamisen taso vaihtelee suuresti. Tämä asettaa vieraan kielen opetukselle haasteita, joita ei edes lasten jako pienryhmiin voi käytännössä täysin ratkaista. Venäjän tai suomen kielen opetusryhmässä on aina paikalla lapsia, joiden kielellisiin tarpeisiin opettajan on mahdoton täysin vastata. Opetuksen aiheena oleva asia ja siihen liittyvät tehtävät saattavat olla osalle lapsista liian helppoja, toisille taas liian vaikeita. Tästä syystä ei voi koskaan korostaa liikaa lasten

motivoinnille ja opetustilanteen sisällölle – sen juonelle tai leikin mielekkyydelle – asetettuja vaatimuksia. Sisällöltään kiinnostava opetustuokio saa kiinnostumaan nekin lapset, joille opetettava materiaali on liian helppo tai vaikea. Lisäksi on muistettava, että tuokio voi koostua useasta vaikeustasoltaan erilaisesta osiosta.

Erityisen kiinnostavana ja monia mahdollisuuksia tarjoavana materiaalina kielenopetuksen kannalta voi pitää lapsille tutun sadun pohjalta järjestettyä esitystä, näytelmää, jossa puhutaan sekä suomea että venäjää. Koska Kalinkan kussakin lapsiryhmässä on suomen-, venäjän- sekä kaksikielisiä lapsia, luetaan heille satu sekä suomeksi että venäjäksi. Tämän jälkeen siitä keskustellaan kuvamateriaalia käyttäen. Esitystä silmällä pitäen satuun on mahdollista keksiä uusia hahmoja, jotta mahdollisimman moni ryhmän lapsista saisi jonkin osan esitettäväkseen. Kaikkien roolien ei ole pakko olla puherooleja, jo pelkkä roolipuku tekee osasta lapselle merkittävän. Rooliasujen valinta ja jakaminen toimii parhaimmillaan myös opetustuokiona, sillä asuja esiteltäessä on mahdollista samalla kuvailla niitä. Samoin voidaan toimia myös lavasteiden ja muun rekvisiitan suhteen. Itse esityksessä henkilökunnan jäsenet voivat toimia kertojina ja johdattaa tapahtumia eteenpäin kahdella kielellä. Lapset voivat sanoa repliikkinsä tarvittaessa pareittain tai ryhmässä, rohkeimmat myös yksin. Esityksen kaksikielisen luonteen mukaisesti voivat lastenkin vuorosanat olla niin suomen- kuin venäjänkielisiäkin. Esitys voidaan kuvata videolle, joka katsotaan yhdessä lasten kanssa.

Eräs suurimmista haasteista koskee vieraan kielen opetusohjelman sovittamista yhteen muiden ryhmässä käsiteltävien teemojen kanssa. Ihanteellisessa tilanteessa kielenopetus tukee niitä asioita, joita lapset käsittelevät leikeissä sekä heidän omalla äidinkielellään ohjattujen toimintatuokioiden aikana. Samalla opettajan on ratkaistava, miten käyttää opetuksessa hyödyksi lasten jo oppimat asiat. Näiden ongelmien ratkaiseminen ei voi olla vain kielenopetuksesta vastaavan kasvattajan vastuulla, vaan se edellyttää kaikkien ryhmässä työskentelevien kasvattajien yhteistä työtä ja suunnittelua. Samalla on syytä kiinnittää huomiota siihen, missä määrin ryhmän lapset ovat kunkin ryhmässä toimivan kasvattajan ohjauksessa. Käsiteltyssä olevan teeman työstämisessä voidaan sisällöltään vaikeimmat asiat tehdä lasten omalla äidinkielellä tai kaksikielisten lasten kanssa sillä kielellä, jota lapsi puhuu ja ymmärtää paremmin. Enemmän konkreettista tekemistä sisältävät toiminnan muodot on mahdollista tehdä kielellä, joka on lapselle vieras tai vaikeammin ymmärrettävä. Myös tällaisen toiminnan yhteydessä kasvattajan on syytä kiinnittää huomiota käyttämäänsä kieleen ja kuvata mahdollisuuksien mukaan tekemistä ja sen vaiheita. Hänen on pyrittävä olemaan vuorovaikutuksessa lasten kanssa ja olisi toivottavaa, että osa kommunikaatiosta tapahtuisi kielen avulla.

Kaksikielisyyskasvatuksen kehittämisenäkymiä

Päiväkoti Kalinkan venäjänkielinen ja kaksikielinen henkilökunta on pysynyt lähes samana koko sen yli kaksikymmentävuotisen historian ajan. Suomenkielisten työntekijöiden osalta on ollut enemmän vaihtuvuutta. Osa pois lähteneistä suomenkielisistä lastentarhanopettajista on hakeutunut lisäkoulutuksen kautta suomenkielisen alakoulun opettajiksi, toiset eivät ole kokeneet kahden kielen ja kahden kulttuurin kohtauspaikkana toimivaa päiväkotiä ja työyhteisöä itselleen sopivaksi työpaikaksi, vaan ovat hakeutuneet työskentelemään suomenkieliseen päiväkotiin. Henkilökunnan motivaation ja kehittämisen kannalta on tärkeää kartoittaa kaksikielisyyskasvatuksen (johon luetaan niin kieli- kuin kulttuurikasvatuskin) eniten ongelmia tuottavat osa-alueet ja saada niissä tarvittavaa lisäkoulutusta. Eräs mahdollisuuksia tarjoava kansainvälinen hanke on vastikään käynnistynyt Via Light -projekti, johon Kalinka osallistuu yhdessä Suomalais-venäläisen koulun kanssa. Kyseinen projekti kartoittaa kaksikielisyyskasvatuksen haasteita ja niihin liittyviä koulutustarpeita eri maissa ja eri ikäryhmien osalta.

Kirjoittaja on Kiovan valtiollisesta yliopistosta valmistunut filologi ja päiväkoti Kalinkan kaksikielinen opettaja vuodesta 1991.